

39

KAZI SONUÇLARI TOPLANTISI 3. CİLT

T.C.

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

T.C.

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

39.
KAZI SONUÇLARI
TOPLANTISI
3. CİLT

22-26 MAYIS 2017

BURSA

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın No: 178/3

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No: 3551/3

YAYINA HAZIRLAYAN

Dr. Adil ZME

22-26 Mayıs 2017 tarihlerinde gerçekleştirilen 39. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, Bursa Büyükřehir Belediyesi'nin ve Uludaę niversitesi'nin katkılarıyla gerçekleştirilmiştir.

Kapak ve Uygulama

Yakup řahiner, Mehmet Esen, Sibel Gök

ISBN: 1017-7655

Kapak Resmi : Aygün MERİÇ

İznik Roma Tiyatrosu

Basım Yeri

: Stüdyo Star Ajans Ltd. řti.

Alaaddinbey Mah. 634. Sk. NİLTİM Ayaz Plaza No: 24 BURSA

Tel. (0224) 249 33 20 Sertifika No: 15366

Bursa Büyükřehir Belediyesi Katkılarıyla Basılmıştır.

BURSA 2018

**39. ULUSLARARASI KAZI,
ARAşTIRMA VE ARKEOMETRİ SEMPOZYUMU BİLİM KURULU**

**SCIENTIFIC COMMITTEE OF 39th INTERNATIONAL
SYMPOSIUM OF EXCAVATIONS, SURVEYS AND ARCHAEOOMETRY**

Prof. Dr. Yusuf ULCAY

Prof. Dr. Mustafa şAHİN

Prof. Dr. Charles Brian ROSE

Prof. Dr. Mehmet ÖZDOĞAN

Prof. Dr. Havva İşKAN İşIK

Prof. Dr. Hakkı ACUN

Prof. Dr. İ. Hakan MERT

Prof. Dr. Berna ALPAGUT

Prof. Dr. Nicholas D. CAHILL

Prof. Dr. Aziz NOVRUZLU

Prof. Dr. Marcella FRANGIPANE

Prof. Dr. Miroslav NOVAK

Prof. Dr. Douglas BAIRD

Doç. Dr. Derya şAHİN

Doç. Dr. Necmi KARUL

Doç. Dr. Aygün EKİN MERİÇ

Yrd. Doç. Dr. V. Belgin DEMİRSAR ARLI

Yrd. Doç. Dr. Filiz İNANAN

İÇİNDEKİLER

K. Levent ZOROĞLU, Ramazan BOZKURTTAN, Batuhan ÖZDEMİR Kelenderis 2016 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları	1
Işık ADAK ADIBELLİ 2016 Kırşehir Kale Höyük Kazısı	17
Sait BAŞARAN, Stefan KARWIESE, Helmut BRÜCKNER, Gülnur KURAP, Bahar MERGEN, Anca DAN-CRISTINA Ainos 2016 Yılı Çalışmaları	31
Bilal SÖĞÜT Stratonikeia 2016 Yılı Çalışmaları	53
Stefania MAZZONI, Anacleto D'AGOSTINO, Valentina ORSI New Results From the Excavations Season 2016 at Uşaklı Höyük (Yozgat)	69
Faris DEMİR Aigeai Kazısı 2014-2016	83
B. Yelda OLCAY UÇKAN, Gökçen Kurtuluş ÖZTAŞKIN, Seçkin EVCİM Olympos Kazısı 2016 Yılı Çalışmaları	99
Gregory MCMAHON, Tevfik Emre ŞERİFOĞLU, Sharon R. STEADMAN Orta Anadolu Platosu'ndaki Çadır Höyük'te 2016 Kazı Sezonu Sonuçları	119
S. Yücel ŞENYURT, Atakan AKÇAY, Emirhan BULUT Kurul Kalesi 2016 Yılı Kazı Çalışmaları	133
Şahin YILDIRIM Tios-Tieion 2016 Yılı Kazı, Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları	147
Michael HOFF, Rhys TOWNSEND, Ece ERDOĞMUŞ, Birol CAN, Timothy HOWE, Geraldine DOBOS Antiochia ad Cragum Excavations: 2015-2016 Season	169
Rafet ÇAVUŞOĞLU, Hanifi BİBER, Sinan KILIÇ, Hakan YILMAZ Van Çavuştepe Kalesi 2015-2016 Yılı Çalışmaları	187
Elif ÖZER Aizanoi 2016 Sezonu	207
Musa KADIOĞLU, Canan ÖZBİL, Mustafa ADAK, Çiğdem GENÇLER GÜRAY, Özlem VAPUR, Görkem YENİCE 2016 Yılı Teos Kazı Çalışmaları (7. Sezon)	229

Ahmet ÇAYCI, Zekeriya ŞİMŞİR Gevale Kalesi 2016 Yılı Kazı Çalışmaları	251
Mehmet IŞIKLI, Oğuz ARAS, Ayşegül AKIN ARAS Van Ayanis Kalesi 2016 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları	263
Eylem ÖZDOĞAN, Mehmet ÖZDOĞAN, Şafak NERGİZ, Özlem AYTEK, Hazal AZERİ, Hilal YUMAKLI Kırklareli Höyüğü 2016	281
Elif Tül TULUNAY et alii Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2016 Yılı Kazısı	301
Nicholas CAHILL Sardis, 2016	327
Erdal ESER, Muhammed GÖRÜR, Meryem ACARA ESER Divriği Kalesi: 2016	345
Tayfun YILDIRIM, Bülent ARIKAN, Aslı ÜNAR Resuloğlu 2016 Yılı Çalışmaları	355
Özlem ÇEVİK, Osman VURUŞKAN, Coşkun SİVİL, Kemal SEVİNDİK Ulucak Höyük 2015-2016 Yılı Kazı Çalışmaları	365
Remzi YAĞCI, Davut YİĞİTPAŞA Soli Pompeiopolis 2016 Kazıları	377
Nurettin ARSLAN, Beate ARSLAN, Caner BAKAN Assos Kazı 2016 Yılı Çalışmaları	389
Sema ATİK KORKMAZ Letoon 2016	405
Nuran ŞAHİN, Onur ZUNAL, Gülşah GÜNATA, Elçin DOĞAN GÜRBÜZER Klaros 2016	421
Douglas BAIRD Boncuklu Höyük ve Çatalhöyük'ün Öncülleri	439
V. Belgin DEMİRSAR ARLI İznik Çini Fırınları Kazısı 2016 Yılı Çalışmaları	445
Mustafa BÜYÜKKOLANCI, Gülgün YILMAZ, Fuat YILMAZ Ayasuluk Tepesi ve Aziz Yuhanna Kilisesi 2016 Kazı ve Onarım Çalışmaları	461
Gürcan POLAT, Yasemin POLAT, Kahraman YAĞIZ, Rabia AKTAŞ,	

Aslı SAKA, Evren AÇAR, Ecem BAYSU, Ertuğrul KIRAÇ Antandros 2015-2016 Yılı Kazıları	477
Hüseyin Murat ÖZGEN Adramytteion (Ören) 2015 - 2016 Yılları Kazı ve Onarım Çalışmaları	503
Yusuf ALBAYRAK, S. İrem MUTLU Sogmatar Nekropolü 2016 Yılı Temizlik Çalışmaları	525
Mirko NOVAK, Deniz Yaşın MEIER Sirkeli Höyük 2014-2016 Yılları Çalışmaları	545
Timothy P. HARRISON, Elif DENEL, Stephen BATIUK "Tayinat Höyük Araştırmaları, 2016"	563
Ünsal YALÇIN, Gönül YALÇIN, Hamza EKMEN, Önder İPEK Derekutugun Eski Maden İşletmeleri ve Madenci Yerleşmesi 2016 Çalışmaları	573
Şevket DÖNMEZ, Aslıhan YURTSEVER BEYAZIT, Salih KAYMAKÇI, Burçin ADISÖNMEZ, Fidane ABAZOĞLU Oluz Höyük Kazısı Onuncu Dönem (2016) Çalışmaları: Değerlendirmeler ve Sonuçlar	597
E. Emine NAZA-DÖNMEZ, Şeyda ALGAÇ, Tolga AYDIN Amasya-Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazısı 2016 Dönemi Çalışmaları	613
Abuzer KIZIL, Taylan DOĞAN Euromos 2016 Yılı Çalışmaları	623
Ersin ÇELİKBAŞ, Vedat KELEŞ, Ertuğ ERGÜRER Hadrianoupolis 2016 Yılı Çalışmaları	645

STRATONIKEIA 2016 YILI ÇALIŞMALARI

Bilal SÖĞÜT*

Muğla İli, Yatağan İlçesi, Eskihisar Mahallesi'nde, Yatağan-Milas karayolunun 7. kilometresinde yer alan Stratonikeia antik kentinde, 2016 yılı çalışmaları kapsamında kazı, konservasyon, restorasyon ve çizim faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Bunlara ilave olarak farklı dönemlere tarihlenen yapıların temizliği ve çevre düzenlemesi ile ilgili çalışmalar da yapılmıştır. Yapılan çalışmalar farklı üniversitelerden öğretim elemanı, uzman ve öğrencilerin yanı sıra işçilerden oluşan bir ekip ile sürdürülmüştür¹. Bu yılki çalışmalar, ağırlıklı olarak Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve Pamukkale Üniversitesi² tarafından maddi olarak desteklenmiştir. Muğla Valiliği tarafından sağlanan ödenek desteği ile başlayan Hasan Sar Evi'nin restorasyonu tamamlanmış ve kullanıma başlanmıştır. Beylikler Dönemi Selçuk Hamamı'nın rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinin hazırlan-

* Prof. Dr. Bilal SÖĞÜT, Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Denizli/TÜRKİYE (bsogut@pau.edu.tr).

¹ Bu yıl Pamukkale, Selçuk, Adnan Menderes, Ankara, Ahi Evran, Muğla Sıtkı Koçman, Anadolu, Dokuz Eylül, ve Mersin üniversitelerinden Arkeolog, Sanat Tarihçi, Mimar, Epigraf, Kimyager, Zoolog, Botanikçi, Jeolog ve Antropolog öğretim elemanı, uzman ve öğrenciler katkıda bulunmuşlardır.

Ekip üyeleri Prof. Dr. Halil Kumsar, Doç. Dr. Osman Kunduracı, Doç. Dr. Mehmet Tekocak, Yrd. Doç. Dr. Murat Aydaş, Yrd. Doç. Dr. Saim Cirtil, Yrd. Doç. Dr. Öncü Başoğlu, Avşar, Yrd. Doç. Dr. Seda Karaöz Arıhan, Öğr. Gör. Dr. Coşkun Daşbacak, Öğr. Gör. Dr. Selda Özgün Cirtil, Öğr. Gör. Dr. Aytekin Büyükozer, Dr. Zeliha Gider Büyükozer, Öğr. Gör. Koray Alper, Öğr. Gör. Fatma Şenol, Uzman Ali Yaşar, Arş. Gör. Banu Yılmaz, Arş. Gör. Tunç Sezgin, Arkeologlar: Nihal Durnagözü, Adil Eker, Emin Sarı, Fatma Aytekin, Handan Süzer, Doğukan Karabulut, Sanat Tarihçiler: Nurcan Bahargülü, Süleyman Güven, Ressam/Restoratör Aydın Erkuş, Restorasyon Teknikerleri: Öznur Kızılkaya, Mustafa Özgür Kesken, Demet Yağmur İlbay ile farklı bölümlerden Lisans öğrencileri: Ebru Nur Çerçi, Berkay Aka, Şeyma Gür, Cemre Şevval Gül, Ece Tınaz, Aysel Yurtçu, Damla Türkyılmaz, Özlem Baysal, Hüseyin Yıldırım, Selin Keskin, Abdülhamit Önal, Ramazan Toraman, Gamze Başarmış, Saadet Nur Altekin, Tekin Görece, Emine Ecem Akar, Gülşen Uygun, Hami Yuluğ, Meryem Yılmaz, Merve Kamber, Dilan Yel, Gizem Birdoğan, Veysel Koçak, Kaan Kahraman, Yavuz İlhan, Cevdet Onur Kılınç, Rümeyza Kiracı ve Fatma Kayak katılmışlardır. Bakanlık Temsilcisi olarak Denizli Müze Müdürlüğü'nden Dilek Bor görev almıştır. Kazıya katılan ve emeği geçen tüm ekip üyelerine tekrar teşekkür ederim.

² Çalışmalar Pamukkale Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından 2014KRM006 Numaralı "Stratonikeia Augustus Tapınak Terası" adlı proje ile desteklenmiştir. Yakın ilgi ve destekleri için tüm yöneticiler ile idari personele çok teşekkür ederim.

ması ve uygulanmasına yönelik hazırlanan proje kapsamında çalışmalara devam edilmiştir. Şaban Ağa Cami'nin restorasyonu ile ilgili olarak Muğla Valiliği tarafından çalışmalar başlatılmıştır. Billa Evi'nin restorasyonu için Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Restorasyon Dairesi Başkanlığı tarafından ödenek ayrılmasına karar verilmiştir. Destek ve katkılardan dolayı tüm kurum, kuruluş ve kişilere teşekkür ederim³.

2016 yılında Batı Cadde, *gymnasion propylonu*, *latrina*, Roma hamamı 1 ve *gymnasion*da yapılan kazı ve alan düzenlemelerinin yanı sıra Roma hamamı-1, *latrina* ve Batı Cadde Kilisesi duvarlarında koruma ve onarım çalışmaları yapılmıştır. Geç Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi yapılarının restorasyonu ve belgelenmesine yönelik olarak rölöve ve restitüsyon çizimlerine devam edilmiştir. Alandaki bu faaliyetlerin haricinde, kent içinde ve müzelerde Stratonikeia buluntusu eserler ile ilgili katalog çalışmaları sürdürülmüştür⁴. Ayrıca fırsat oldukça Muğla Müzesi'nde bulunan Stratonikeia eserlerinin müzedeki yerinde temizlik ve konservasyonu konusunda müze müdürlüğü ile ortak çalışmalar yürütülmüştür.

Burada, 2016 yılında Stratonikeia'da yapılan çalışmaların tamamını ele alma imkanı olamadığından, sadece belirli alanlardaki kazılar ve alan araştırmalarının sonuçları hakkında genel değerlendirmelere yer verilecektir. Bunlar arasında Batı Cadde, *latrina*, *gymnasion* ve 3. Köy Meydanı bulunmaktadır.

1. BATI CADDE VE KİLİSE ÇALIŞMALARI

Kentin iki merkezi ulaşım güzergahlarından birisi ve ölçü olarak bilinen en geniş olanı Batı Caddesi'dir. Batı Caddesi, *gymnasion propylon*undan başlayıp doğuya doğru devam etmektedir (Resim: 1, Çizim: 1). Bu caddenin başlangıç kısmı ve *bouleuterion*un kuzeyindeki bölümü kazılarak açığa çıkarılmıştır. Yapıların yerleşim içindeki konumları ve bağlantıları dikkate alındığında, Hellenistik ve Roma İmparatorluk dönemlerinde, kentin batı-doğu yönünde ana ulaşım ve dağıtım arterlerinden birisini bu hattın oluşturduğu

³ Özellikle kentteki çalışmaları her zaman destekleyen ve bizleri yalnız bırakmayan Muğla Valisi Sayın Amir Çiçek, Muğla ve Yatağan Belediyesi ile EPOS7 ve Başarım Sensin Dernekleri'nin başkan ve yönetim kurulu üyelerine tekrar teşekkür ederim.

⁴ Gösterdikleri yakın ilgi ve yaptıkları yardımlardan dolayı Muğla, Milas ve Bodrum Müze Müdürleri ve Uzmanlarına çok teşekkür ederim.

anlaşılmaktadır⁵. Kentleşme açısından bu dönemlerin temellerinin Klasik Dönemde yerleştirilmiş olduğu düşünüldüğünde aynı yolun erken kullanımının Hellenistik Dönem öncesine ait olması gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Yazıtlardan *Plateia* olarak adlandırıldığı bilinen Batı Cadde⁶, 10 m. genişliğinde olup, her iki tarafında cadde zemininden tek basamak ile *stylobata* çıkılmaktadır. Roma İmparatorluk Dönemi cadde portığının *peristasisine* ait ilk taşıyıcı; postamentli Attik-İon kaide, yivsiz dörtgen gövde ve Korinth başlığından oluşan payedir. Bunun devamındaki sütunlar ise postamentli Attik-İon kaide, yivsiz gövde ve Korinth başlıklarından ibarettir. Bunların üzerinde üç faskialı arşitrav, dış bükey profilli ranke bezemeli friz ve korniş yer almaktadır. Alanda yapılan çalışmalarda, Geç Antik Çağ düzenlemesi olduğu için karışık mimari elemanlar bulunmuştur. Burada ele geçirilen yazıtlar ve mimari değerlendirmelere göre cadde portiklerinin düzenlemesinin Geç Antoninler Döneminde yapılmış olduğu düşünülmektedir. Bundan sonraki en yoğun ve farklı düzenlemenin ise Geç Antik Çağda, özellikle M.S. 4-5. yüzyıllarda yapılmış olduğu ve bu dönemde caddenin kendi işlevi dışında bir kullanıma dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır.

Bu caddenin *gymnasion propylonu* önündeki başlangıç kısmında 2016 yılında yapılan çalışmalar, buradaki kilise ve mezarlarda gerçekleştirilmiştir.

Doğu Roma Döneminde açılan çukurlar ve yeni inşa edilen mezarlar nedeniyle bazı detaylar bozulmuş olmakla birlikte, genel anlamda plan ve yapı malzemesi net bir şekilde görülebilmektedir. Bazilikal planlı kilisenin girişi *gymnasion propylonu* sütunları arası kullanılmak kaydıyla batıdan verilmiştir. *Nakteks* bölümü de basamakların hemen bittiği zemine yerleştirilmiştir. Böylelikle kilisenin en son kullanılan Roma İmparatorluk Dönemi caddesi üzerine inşa edildiğini söylemek mümkündür.

Kilise duvarları, önceki dönemlere ait kırık ve tam mimari elemanlar ile kireç taşı kullanılarak toprak harçla örülmüştür. Özellikle yapının duvarlarında iki farklı tekniğin varlığı dikkati çekmektedir. Bunun dışında kireç harçlı duvarların sonraki dönemde güçlendirilmiş olduğu da görülmektedir. Özellikle yapının kilise olarak işlevinin sona ermesi ve alanın mezarlık

⁵ C. Daşbacak-B. Yılmaz, "Batı Cadde Çalışmaları", 450-452: B. Söğüt, "Stratonikeia 2012 Yılı Çalışmaları", 35. Kazı Sonuçları Toplantısı-3, 2014, 448-464 içinde.

⁶ Yrd. Doç. Dr. M. Aydaş tarafından, caddenin *Plateia* olarak adlandırıldığı ile ilgili öneri için bkz. M. Aydaş, "Stratonikeia Klasik Filoloji, Epigrafi ve Eskiçağ Tarihi Araştırmaları", 608-610: B. Söğüt, "Stratonikeia 2013 Yılı Çalışmaları", 36. Kazı Sonuçları Toplantısı-3, 2015, 597-622 içinde.

olarak kullanıldığı süreçte, kilisenin bazı duvarları sökülüştür. Böylece yapıya ait malzemeler mezar duvarlarında tekrar kullanılmıştır.

Mevcut kalıntılara göre yapının mimarisinde bazı problemler bulunmaktadır. Ancak bunlar çözüldükten sonra detaylı analizlerini yapmak mümkün olacaktır. Bunun için alanda detaylı kazılara devam edilecektir. Cadde zemininden yükseltilmiş kilise tabanında orta nef zemini *opus sectile* döşelidir (Resim: 2). Bu yönüyle orta nef diğerlerinden belirgin bir şekilde ayrılmıştır. Kuzeydeki nefin zemininde ise tuğla plakalarından oluşan döşeme vardır. Bunların dışında güney nefin apsis bölümünde devşirme bloklardan oluşan *synthronon* bölümü bir başka soru işaretidir. Bu alan orta nefte yer alması gereken bir bölümdür ve buranın kullanılması ihtiyaç doğrultusunda yapılmış olmalıdır. Ayrıca güney nefin orta neften daha geniş olması, daha sonra yapılan değişiklikler olabileceğini düşündürmektedir. Apsisin batısında büyük mimari blokların kullanıldığı sınır üzerinde herhangi bir giriş bulunmaması alana güneyden giriş yapıldığını düşündürmektedir (Resim: 3). Kilisenin *narteksini* sınırlayan kuzey-güney yönlü duvar *peristase* kadar uzanmakta ve yine güneyden yapılan bir giriş ile küçük bir oda oluşturmaktadır (Resim: 4).

Gymnasion propylonunun doğu kısmındaki mermerden yapılan zemin döşemesinin, Batı Cadde zemininden farklı bir kotta olması, kilise yapılırken giriş amacıyla bu alanın yeniden düzenlendiğini düşündürmektedir. Alanın zemininde devşirme blokların kullanılmış olması bu görüşü desteklemektedir. Ayrıca alanda ele geçirilen kandil aparatları cam kandillere ait olup, bunlar kiliselerde yaygın olarak kullanılan malzemelerdendir. Bu durum, alanın kilisenin kullanıldığı dönemde de işlevini sürdürdüğünü kanıtlar niteliktedir.

2016 yılı çalışmalarında *narteks*, orta ve güney nef ile kilisenin güneyindekiler dahil olmak üzere toplam 12 mezarın kazısı yapılmıştır. Bu mezarlardan 4 tanesi orta nef, 2 tanesi orta nefe girişi sağlayan *narteks*, 4 tanesi güney nef içerisinde yer almaktadır. Bunların dışında 2 tanesi ise Batı Cadde ve Roma Hamamı 1 yapıları arasında, diğer bir deyişle güney nefin hemen güneyindedir. Bu yıl kazısı yapılan mezarlar plaka tekne, kiremit ve doğrudan toprağa gömü şeklindedir. Tip olarak daha önceki yıllarda tespit edilenler ile aynı şekilde yapılmışlardır. Mezarlar genelde hepsi plaka tekne olmakla birlikte, mezarın büyüklüğüne bağlı olarak yan kenarlara konulan plaka taşlarda farklılıklar vardır. Örneğin plaka taşlardan inşa edilen mezarların neredeyse tamamının dar kenarında bir plaka taş konulmuştur.

Uzun kenarlardaki plaka taş sayısı ise mezarın boyuna bağlı ve genellikle karşılıklı olmak kaydıyla bir, iki ve üç taştan oluşmaktadır. Mezarların ölçüsü ve kullanılan taşlarının büyüklüğü sayısını doğrudan etkilemektedir. Mezarların üzerine ise bir, iki ve üç parça plaka taş yerleştirilmektedir. Derinlikleri ise ortalama 0,30-0,50 m. arasında değişmektedir. Bazı mezarların duvarlarının kireç harçlı olarak inşa edilmiş oldukları ve böylece oldukça sağlam bir yapı oluşturulduğu dikkati çekmektedir. Kireç taşının yanı sıra kilise ve daha önceki dönemlere ait antik yapıların duvarlarına ait taşlar düzenli bir şekilde burada tercih edilmiştir.

Mezarlar içerisinde tarih verebilecek bir veriye ulaşılamasa da 2014 yılından beri süregelen çalışmalarda ele geçen buluntular ve tespitler alanın en son M.S. 11-12. yy.da kullanıldığını göstermektedir. Bu durumu bu yıl açığa çıkarılan orta nefin *opus sectile* döşeli zemini ve bu zemin kırılarak oluşturulan mezarları da kanıtlamaktadır. Geç Antik Çağda, yapılan kilise işlevini yitirdikten sonra, Geç Doğu Roma Döneminde özel gömü alanı işlevine bürünerek nekropol oluşturulmuştur. Mezarlar içerisinde kadın, erkek ve çocuk gömüleri bulunmuştur. Bazılarında mezarda, birden fazla gömü yapıldığının tespit edilmesi, buranın kutsal olarak görülmesi ve yer sıkıntısından kaynaklanmış olmalıdır.

2. GYMNASION

Stratonikeia *gymnasionu* 105x267 m. ölçüleriyle kentin en büyük yapılarından biri olup, M.Ö. 2. yüzyılın 2. çeyreğinde yapıldığı bilinmektedir⁷. *Gymnasionun* kuzey kenarı 5 mekandan oluşmakta ve ortasında genç erkekler odası olarak da adlandırılan eksedra ile bunun her iki yanında ikişer tane dikdörtgen mekan bulunmaktadır. Eksedranın doğusu 1, batısı ise 2 numaralı mekanlar olarak kodlanmıştır. Eksedra kenarından başlamak kaydıyla dışa doğru da A ve B şeklinde numaralandırılmıştır. Bu kazı döneminde 2A olarak numaralandırılan yağlanma odasının zeminindeki düzensiz toprakların alınması ve buradaki yapıların tanımlanmaları için alanda çalışmalar başlatılmıştır. Burada daha önceki yıllarda açığa çıkartılmış üzerinde *pithos* bulunan Doğu Roma Dönemine ait mekan içinde kazı yapılmıştır.

⁷ İ. H. Mert, "Anadolu Gymnasionları ve Stratonikeia Gymnasionu", *ArkSD* 23/101-102, 2001, 6; B. Söğüt, "Stratonikeia 2011 Yılı Çalışmaları", 34. *KST-3*, 2013, 49.

Her iki mekanda kullanılan düzen Korinth olmakla birlikte, 2A'nın iç cephesinin mimari görünüşü eksedradan farklıdır. Bu mekanda duvarların alt kısmı alçak pilaster görünümlü bir yükselti şeklinde yapılmış ve üst kısmındaki *pseudo*-sütunlar yükselmektedir. Böylelikle iki katlı bir görünüm verilmiştir. Plasterler *stylobattan* sonra yüksek olmayan dikdörtgen bir kaideden başlamaktadır. Pilasterler eksedra duvarına bitişik olan dar cephede (doğu duvar) 4, karşıda (kuzey duvar) ise 8 tanedir. Yukarı katta ise aynı doğrultuda ve sayıda yivli *pseudo* sütunlar yükselmektedir. Yarım Korinth başlıklarının üzerinde entablatur (arşitrav ve friz) ve geison vardır. Saydığımız bu yapı elemanları halen duvarda esas yerinde *in-situ* olarak görülebilmektedir. Yapının içindeki orijinal şeklini kuzeybatı köşede görmek mümkündür. Çalışma yaptığımız mekan doğu taraftaki kadar korunmasa bile yüksekliği diğer odalarla aynıdır. 19,30x10,50 m. ölçülerindeki mekanı diğerlerinden ayırt etmek için daha önce İ. H. Mert'in tanımladığı gibi Korinth düzenindeki mekanlar olarak adlandırmak mümkündür⁸.

2016 yılında *gymnasionun* kuzeyinde başladığımız çalışmalarda ise *elaeothesium* olarak da adlandırılan yağlanma odası içinde bulunan ve duvarları belirli olan yapıyı açığa çıkarmak için çalışmalara başlanmıştır. Çalışılan alanın daha iyi anlaşılması amacı ile 16SGKY kodu verilerek bir sondaj alanı oluşturulmuştur. Aynı zamanda Mekân A olarak adlandırılan bu alanın güneyinde, batısında (Mekan B) ve yağlanma odasının ön koridorunda kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Ayrıca *ephebeionda* küçük bir sondaj alanı belirlenerek zeminin nasıl yapıldığı kontrol edilmiştir.

Yağlanma odasının iç kısmında yapılan çalışmalarda bir başka yapının A ve B numaralı iki mekanı açığa çıkarılmıştır. Mekan A içindeki içi sıvalı yapılan havuz ve çevresinde bulunan *pithoslardan* dolayı burasının bir işlik olduğu anlaşılmaktadır (Resim: 5, Çizim: 2). Özellikle bir kuyu şeklinde, fermantasyon için kullanılan şarap bekletme havuzlarına form olarak benzeyen, içi sıvalı ve zemininde sıvı toplama çukuru olan bir alan açığa çıkarılmıştır. Bunun iç duvarlarında içine inip çıkışlarda kullanılan saplama taş *in-situ* olarak tespit edilmiştir.

Mekan A'nın batısında konumlanan Mekan B'nin ise yoğun olarak bulunan demir cürufu ve çivilerden dolayı bir demir işliği olabileceği düşünülmektedir. İçinde bulunan ve ocak olabileceği düşünülen kısım ile mermer *pithos* ağızyla kapatılan kuyu ve çevresinde bulunan sıvalı yıkama alanı bu

⁸ Mert 2001, 3-18.

fikri destekler niteliktedir. Bulunan malzemeler arasında, hassas terazi parçaları⁹ ve cam sikke kontrol ağırlığı¹⁰ (*nomizma*) gibi eserler ele geçmiştir. Genel anlamda bir fikir oluşmuş olmakla birlikte, bu alandaki çalışmaların genişletilmesi sonrasında bu kalıntıların kesin tanımlaması yapılacaktır. Bulunan eserlere göre yapının M.S. 5-7. yüzyıllar arasında kullanıldığı anlaşılmaktadır¹¹ (Resim: 6-7).

3. GRAFİTİ KATALOG VE ÇİZİM ÇALIŞMALARI

Stratonikeia antik kenti, uzun yıllar boyunca farklı kültürlerle ev sahipliği yapmıştır. Yapılan arkeolojik kazılarda bu kültürlerle ait çok sayıda kanıt bulunmuştur. Bu kanıtlardan biri de kentteki sosyal yaşamın bilinmeyen yönlerine ilişkin çok önemli bilgiler içeren grafitilerdir.

Stratonikeia antik kentinde grafitilerin sayısı oldukça yoğundur. 2013-2016 kazı sezonunda yapıya odaklı arazi çalışmasında sayısı dört yüzü aşkın grafiti, 200 aşkın da oyun tablası tespit edilmiştir. Oyunlar ve grafitiler kendi aralarında sınıflandırılmış ve tiplere ayrılarak bir tipoloji oluşturulmuştur. Tüm bunlar ile ilgili toplu ve geniş bir çalışmanın yapılması planlanmaktadır.

Antik kentte arkeolojik kazılar sonucu bulunan ve bir kısmı da yayınlanmış olan oyun tablaları arasında *mankala* (Çizim: 3), *ludus latrunculorum*, üçtaş, dokuztaş, *diodecim scriptorum*, *kirkat* (*Qirkat/Alquerque*) gibi farklı gruplarda ve çok sayıda oyun yer almaktadır¹². Bu konu son çalışmalarda güzel örnekler tespit edilmiştir. Oyunların haricinde, kentin farklı yapılarında ve dört bir tarafa dağılmış mimari blokları üzerinde tespit edilen grafitiler arasında ise dini semboller (haç), yazılar, bitkisel ve geometrik motifler ve stilize insan figürlerinin yanı sıra çeşitli hayvan betimlemeleri vardır.

⁹ Kadıkalesi'nde bulunan benzer terazi ağırlığı için bkz. Z. Çakmakçı-F. İnanc, "Ortaçağ Bizans Günlük Yaşamı ve Üretim Faaliyetleri Açısından Kuşadası Kadıkalesi Buluntularının Ön Değerlendirmesi", *Sanat Tarihi Dergisi* 18.1, Nisan 2009, 61, 71, Res. 10.

¹⁰ Benzer cam ağırlıklar için bkz. B. Tobias, Glass Weights, in: O. Tekin, *Corpus Ponderum Antiquorum et Islamicorum Turkey*, Suna and İnan Kırac Foundation Collection at the Pera Museum, Vol. 3 Part 2 Late Roman and Byzantine Weights, TEBE İstanbul 2015, pl. 187-200.

¹¹ Gymnasion'da 2016 yılında yapılan çalışmalarda toplam 31 adet eser bulunmuştur. Bunlar 9 adet sikke, 3 adet demir obje, 8 adet bronz obje, 7 adet pişmiş toprak eser, 1 adet kemik terazi parçası, cam hassas ağırlık ve 2 adet de cam unguanteriumdur.

¹² Stratonikeia antik kentindeki oyunlar ile ilgili ilk değerlendirmeler için bkz. N. Kürüm-Durnagözü, "Antik Mankala Oyununun Stratonikeia'daki İzleri", B. Söğüt (Ed.), *Stratonikeia Çalışmaları-1, Stratonikeia ve Çevresi Araştırmaları*, İstanbul, 2015, 107-124.

4. KÖY MEYDANI

Bu yıl, Osmanlı Dönemi ve sonrasında kullanıldığı düşünülen, taş döşeli ana köy yollarının doğrudan ulaştığı merkezlerden birisi olan ve yıkıntılar nedeniyle durumu ve planı tam anlaşılamayan 3. Köy Meydanı'nda temizlik ve kazı çalışmaları yapılmıştır (Çizim: 4).

Kazı yapılan alan, yerleşim dokusu içinde varlığı kesin olarak bilinen 4 meydandan birisini oluşturmaktadır. Daha önceki dönemlerde 1. ve 2. Köy Meydanı'nda çalışmalar yürütülmüştü. Bu yıl da 3. Köy Meydanı'nda temizlik ve kazı yapılmıştır. Burası, antik yapılardan Kuzey Caddesi'nin güneydoğusunda ve Roma hamamı 2 yapısının batısındadır. Osmanlı ve Cumhuriyet dönemleri yerleşim dokusu içerisinde ise kentin doğusunda, merkezi alandan uzakta bulunan meydanlardan birisidir. Burası bulunduğu konum, plan tipi ve yapıların düzenlenişi açısından farklı ve güzel bir örnek durumundadır.

Burada çalı ve otların temizliğinden sonra, atık toprak ve moloz taşlar taşınarak, alanın daha temiz bir görünüm elde etmesi sağlanmıştır (Resim: 8). Bu meydan, üç yönünden gelen yolların kesiştiği ve ortasında üçgen bir alanın bulunduğu merkez konumundadır. Buradan 1. ve 2. Köy Meydanı ile kuzey şehir kapısının doğusundan gelen taş döşeli yollar geçmektedir. Aynı alana Roma Hamamı 2 ve Zıbrın Sokağı yönünden gelen, sıkıştırılmış toprak ve küçük taş blokajlı yol ulaşmaktadır. Bu yönüyle meydan, iki farklı yolun birleştiği bir noktada yer almaktadır.

Osmanlı Döneminde yapılan ve sonraki dönemlerde tamiratlar geçiren kuzeydoğu-güneybatı yönlü taş döşemeli yolda, yağmur nedeni ile oluşan dolgu toprağın temizliği yapılmıştır. Çalışmalar sonrasında, döşeme yolun kenarında, üçgen şekilli meydanın ortasında, dörtgen planlı bir yapı ortaya çıkartılmış ve buna 1 numaralı yapı adı verilmiştir. Yapının girişi kuzeydeki döşeme yol yönündedir. Döşeme yoldan sonra giriş önünde yükseltilmiş bir zemin döşemesi yer almaktadır. Tek mekanlı ve dörtgen planlı yapının Osmanlı Döneminde mescit olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Yapının yönü ve meydanın bulunduğu alana köylülerin verdiği isim de bu düşünceleri desteklemektedir. Bu yapının güney kısmındaki yolun güney kenarında bir çeşme bulunmaktadır. 1954 yılında çimentodan dökülen ve uzun zamandır kullanılmayan çeşmenin sadece yeri ve yanında dikilmiş olan sütun tamburu parçası belirlenebilmiştir.

1 numaralı yapının duvarlarını belli etmek amacıyla çevresinde, kazılarak seviye indirme çalışmaları yapılmış olup mekanın doğu, güney ve batı duvarları ortaya çıkartılmıştır. Duvarlar moloz ve kırık taşlar ile devşirme parçalardan çift sıra toprak harçlı olarak örülmüştür. Ayrıca 1 numaralı yapının güneydoğu iç köşesinde yapının zeminini bulmak amacıyla 1x1 m. ölçülerinde sondaj açılmıştır. Çalışmalar sırasında güney duvarı üst seviyesinden 0,26 m. derinlikte beyaz astarlı ve üzerinde mavi boyalı bitkisel motifler bulunan 18-19. yüzyıllara ait seramik parçası ele geçirilmiştir. Aynı alanda yapılan kazılar ve yüzeyde bulunan Beylikler Dönemi eserleri arasında Menteşe oğlu İlyaz Bey'in (H. 805-823/M.1402-1420) sikkesi (Resim: 9) ve Beylikler Dönemi seramik parçaları ele geçirilmiştir. Şimdilik burada ele geçirilen buluntular, genel anlamda 14-15. yüzyıllara tarihlenmektedir.

Bu yıl yapılan tespitlerle, Stratonikeia kenti içindeki Eskihisar köy yerleşimine ait 3. ve düzenleme açısından farklı bir köy meydanı kesinleştirilmiştir. Merkezi ve en büyük olan 1. köy meydanında cami, hamam ve köy odasının dışında tüm alışverişlerin yapılabileceği dükkanlar, fırınlar, kasaplar ve kahveler yer almaktadır. Merkezi köy meydanında yer yer yandan gelen sokaklar olmakla birlikte ana merkez doğu batı yönünde bir yolun her iki kenarına yerleştirilen dükkanlardan oluşmaktadır. Bu dükkanların bazıları tek katlıdır. Bazıları da altı dükkan üstü ev şeklinde düzenlenmiştir.

2. Köy meydanında ise ortada bir kuyu, yanında bir çınar ve bu meydanlık alanın çevresindeki genellikle tek katlı kâgir, kırma çatılı bahçeli ve bahçe kapıları meydana açılan evler bulunmaktadır. Taş döşeli yolun kenarındaki bu meydana dört yönden ara sokaklar ulaşmaktadır. Burada küçük bir dükkan yer almakta ve başka bir ticari yapı bilinmemektedir. Dükkan, burada oturanların belirli bir seviyede ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir bakkal türü bir işyeri olmalıdır.

3. Köy meydanı ise diğerlerine göre köyün daha doğusundadır. Üç ana yönden yolun geldiği meydanın ortasında bir mescit vardır. Merkezi köy meydanına uzak olduğu için küçük bir mescit inşa edilmiştir. Böylelikle köyün doğu kısmında bulunanlar vakit namazlarını burada kılıyor ve Cuma günleri merkezi köy meydanındaki camiye gidiyor olmalıydılar. Bunlar bize meydanların bulundukları yere göre tamamen orada yaşayan insanların ihtiyaçlarına göre düzenlenmiş kamu alanları olduğunu ortaya koymaktadır.

Meydanda bulunan yapının evreleri ve ilk inşâ döneminin belirlenmesinin ardından, konservasyonuna yönelik çalışmalara gelecek yıl devam edilecektir.

5. ÇİZİM ÇALIŞMALARI

Stratonikeia antik kenti içinde kamulaştırılması yapılan parsellerin öncelikle temizlikleri gerçekleştirilmiş ve sonrasında içinde bulunan yapıların rölöve ve buna bağlı olarak restitüsyon ve restorasyon çizimleri yapılmıştır.

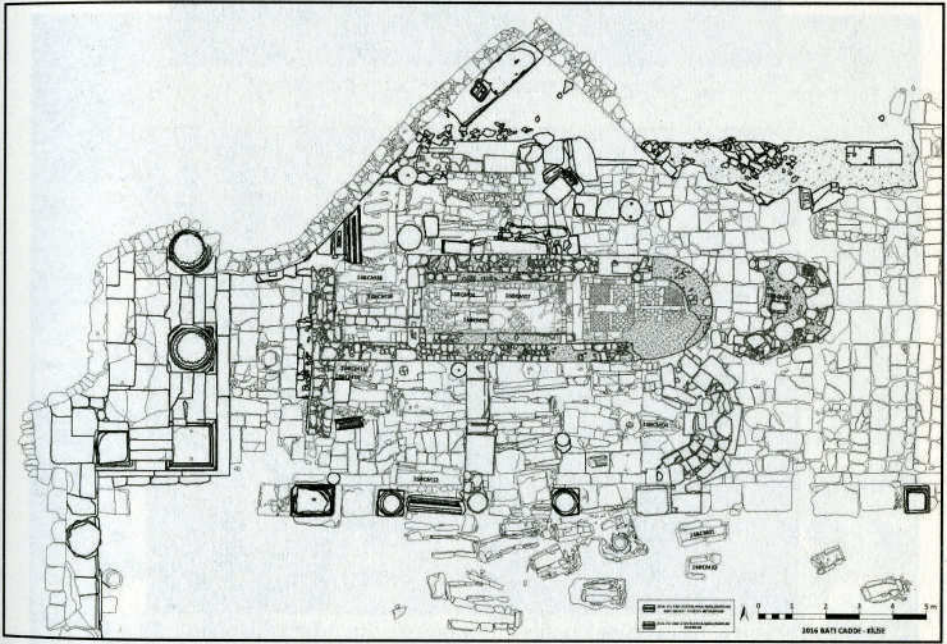
Stratonikeia antik kenti içinde bu yıl 1246 ve 1247 numaralı parsellerdeki Hüseyin Gürkan Evi'nin rölöve ve restitüsyon plan çizimleri yapılmıştır (Çizim: 5). Bunlar parselin kuzey kenarına yerleştirilmiş, iki katlı, iki veya üç odalı evlerdir. Bunlar 1957 yılı sonrasında inşa edilmiş yapılardandır. Uzun zamandan beridir kullanılmadığı için büyük bir kısmı yıkılmış ve kalıntılarına göre çizimleri yapılabilmektedir. Bina kırık ve moloz taşlar ile antik kentteki tarihi yapılara ait mimari blok ve parçalardan çift sıra taş örgülü ve toprak harçlı yapılmıştır. İki katlı yapıların üstleri kırma çatı ve kiremitle kaplıdır. Evlerin alt katı ahır, üstü yaşam alanı olarak düzenlenmiştir.

Parselinde temizlik yapılan evlerin haricinde farklı yapıların rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanmıştır. Bunlardan birisi de Selçuk Hamamı'dır. Selçuk Hamamı, Stratonikeia antik kenti içinde Beylikler Dönemine tarihlenen planı tam bilinen bir yapıdır. Soyunmalık bölümünün batı kısmı üzerine 1951 yılında Ali Aydın Evi inşa edilmiştir. Antik kentin içindeki pek çok yapıda olduğu gibi burada da farklı dönemlere ait yapıların birlikteliği görülmektedir. Bu nedenle Beylikler Dönemi Hamamı ve Cumhuriyet Dönemi Evi olarak yapının bütüncül rölöve çizimi ile restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanarak Muğla Kültür Varlıklarını Koruma Bölge kurulu tarafından onaylanmıştır¹³. Burada gelecek yıl restorasyon uygulamasına yönelik çalışmalara başlanacaktır.

¹³ Bu hamam ve evin rölöve çizimi ile restitüsyon ve restorasyon projelerinin hazırlanması, sonrasında restorasyon uygulamalarının yapılması GEKA (Güney Ege Kalkınma Ajansı) ve Pamukkale Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri koordinatörlüğünün maddi desteği ile gerçekleştirilmektedir. Destek veren ilgili kurumlar ve kişilere çok teşekkür ederim.

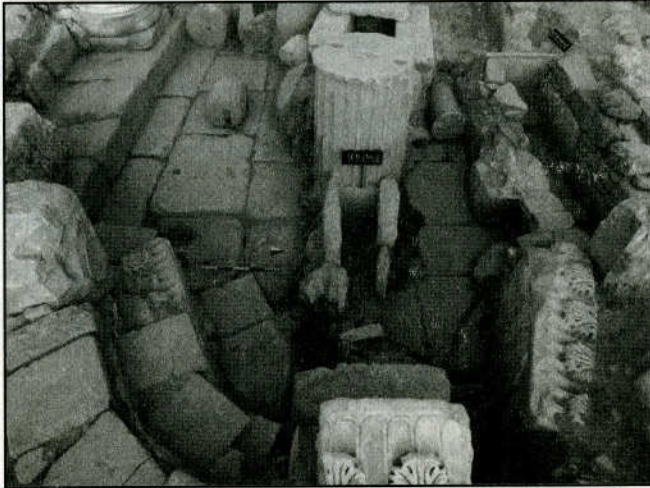
Resim 1: Batı Cadde başlangıcındaki kilise ve mezarların batıdan görünümü

Çizim 1: Batı Cadde başlangıcındaki kilise ve mezarların rölöve planı

Resim 2: Kilise orta nefinin opus sectile zemin döşemesi

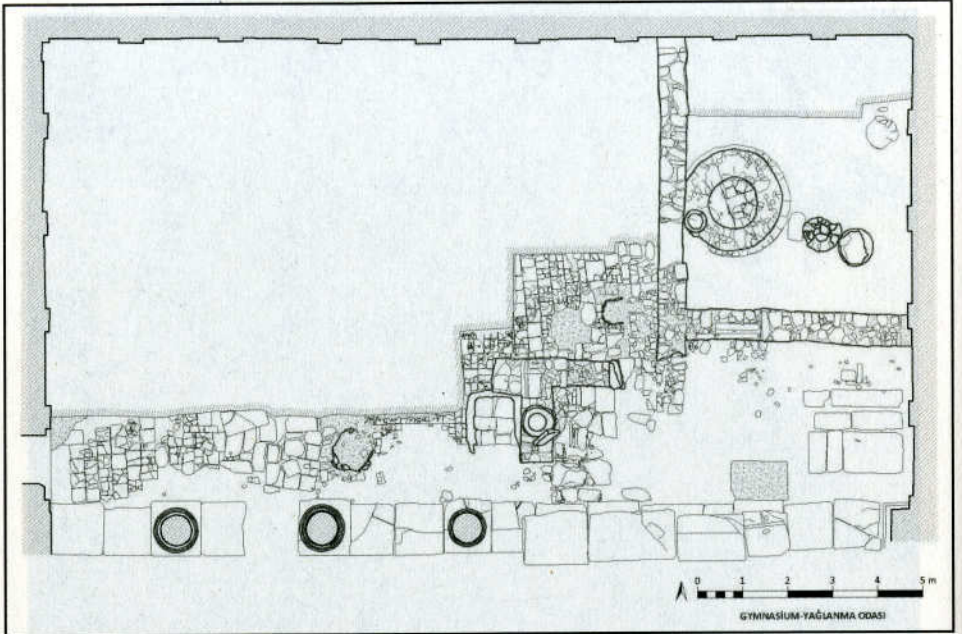
Resim 3: Kilise güney nefi synteronu ve duvarda kullanılan mimari bloklar

Resim 4: Gymnasion propylonunun doğusundaki zemin ve kilisenin narteks bölümü

Resim 5: Yağlanma odası ve açığa çıkan ışık

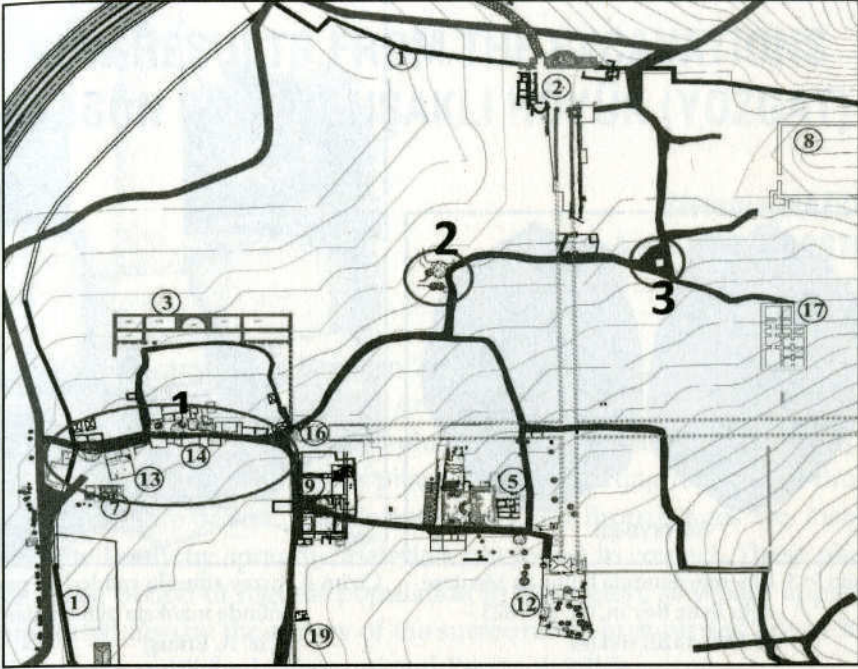
Çizim 2: Gymnasium yağlanma odası ve bulunan kalıntıların rölöve çizimi

Resim 6: Cam unguanterium

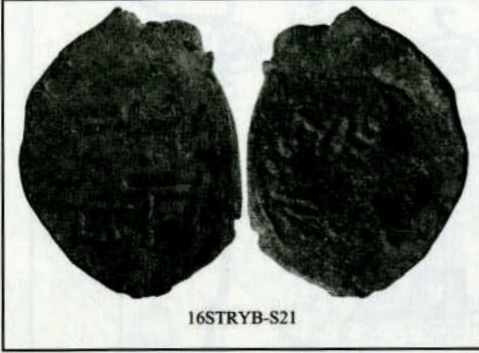
Resim 7: Ampulla

Çizim 3: Stratonikeia köy meydanları

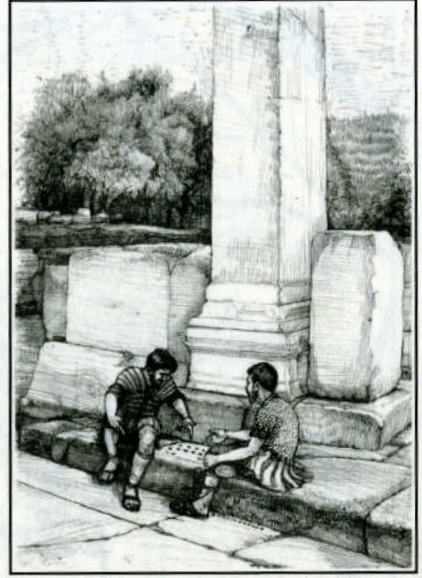

Resim 8: 3. Köy meydanının kuzeyden görünümü ve 1 No.lu Yapı

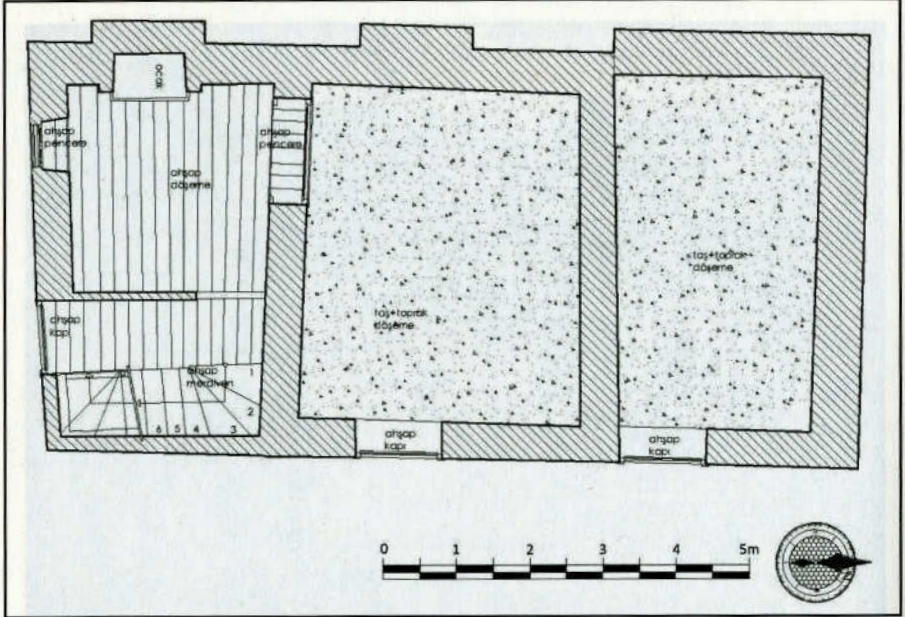

16STRYB-S21

Resim 9: 3. Köy meydanında bulunan Menteşe oğlu İlyaz Bey'in, (H. 805-823 – M.1402-1420) sikkesi

Çizim 4: Kuzey sütunlu caddedeki paye önünde mankala oynayanlar (Çiz. A. Erkuş)

Çizim 5: Hüseyin Gürkan Evi (1247 parsel) zemin kat restitüsyon planı